

КРИТЕРІЇ ВИБОРУ СЕРЕД ЕФЕКТИВНИХ РОЗПОДІЛІВ ПРИ ОЦІНЦІ УРЯДОВИХ ПОЛІТИК

Канд. ек. наук, Л.І. Краснікова

В статті досліджується, як економічні вибори робляться урядом в суспільній сфері та аналізуються можливі критерії добробуту для вибору серед різних розподілів ресурсів при оцінці урядових політик. Наводяться сутність та критичний аналіз кожного критерію.

Постановка проблеми

Часто при оцінці різних урядових політик виникає потреба у міжособистому порівнянні розподілів, але, якщо обидва розподіли, що порівнюються, є Парето ефективними, то для їх ранжування потрібні критерії вибору серед них, відмінні від критерію Парето. Таким чином, аналіз критеріїв вибору серед ефективних розподілів при оцінці урядових політик є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблеми суспільного вибору та вибору серед множини ефективних розподілів аналізувались в роботах відомих економістів Д. Сальваторе [1], Д. Хаймана[2], В. Ніколсона [3], Р. Нур'єва [4], Д.Веймера [5] та ін. Однак залишається нез'ясованою логічна схема завдань комплексного аналізу для відповіді на запитання, як економічні вибори робляться урядом в суспільній сфері. Крім цього, відсутня повна характеристика усіх критеріїв вибору серед множини ефективних розподілів при оцінці альтернативних політик уряду. Тому мета роботи полягає в розробці послідовної схеми кроків, необхідних для аналізу суспільного вибору, та системному й критичному аналізу критеріїв добробуту. Для досягнення цієї мети слід вирішити такі завдання:

- дослідити фактори, що впливають на політичний процес, й визначити, що вивчає теорія суспільного вибору
- з'ясувати послідовність задач для відповіді на запитання, які економічні вибори робить уряд в суспільній сфері
- проаналізувати можливі критерії добробуту для вибору серед різних розподілів ресурсів

Результати

Пропозиція приватних благ визначається ринковими чинниками, в той же час пропозиція суспільних благ визначається політичними чинниками. При цьому такі важливі питання, як визначення рівня витрат на суспільні блага у демократичному суспільстві, де рішення приймаються більшістю голосів, та визначення процедур, які краще відображають уподобання індивідів у суспільстві, знаходяться на межі між політичною теорією та економікою.

На політичний процес, крім економіки, впливають і інші фактори, наприклад ідеологія. Однак, з економічної точки зору, ціль політики – забезпечити людей корисними благами та послугами. Теорія суспільного вибору досліджує, як політичний процес використовується у визначенні кількості благ та послуг, що надаються державою.

Теорія суспільного вибору вивчає, як робляться та виконуються державні рішення за допомогою аналізу поведінки індивідів в середині кожної з чотирьох груп (або учасників) політичного процесу, а саме виборців, політиків, груп корпоративних інтересів і бюрократів[1]. Метою аналізу суспільного вибору є спроба зрозуміти, яким чином економічні стимули та особистий інтерес впливають на політичні рішення.

Для з'ясування, як економічні вибори робляться урядом в суспільній сфері, перш за все, потрібно проаналізувати можливі критерії добробуту для вибору серед різних розподілів ресурсів, потім

проаналізувати загальні результати про природу правил щодо суспільних рішень та розглянути моделі індивідуального голосування та репрезентативного уряду відповідно.

Зосередимось на першому кроці розв'язання цього важливого питання, тобто проаналізуємо можливі критерії добробуту для вибору серед різних розподілів ресурсів.

Критерії вибору серед ефективних розподілів

Ефективність – це нормативний критерій для оцінювання впливу використання ресурсів на добробут індивідів [2].

Вільна торгівля благами, що призводить до взаємних вигащів, є важливим аспектом ефективності. Коли ефективність досягнута, подальший обмін благами між індивідами є неможливим. В той же час, багато людей сперечаються з приводу того, що не всі взаємно вигідні обміни мають бути дозволені. Так індивіди вимагають, щоб уряд використовував свою владу для запобігання угод, які вони вважають морально недоцільними. Індивіди вважають, що держава має використовувати владу для здійснення виборів їх мешканців. В багатьох країнах є закони, що дозволяють продаж наркотиків, ігрових послуг, проституції та інших послуг, в яких деякі люди мають бажання взяти участь, але інші люди вважають такі послуги морально недоцільними.

Критерій ефективності базується на використанні наступного ціннісного судження - індивідам дозволяється задовольняти їх власні інтереси, але треба щоб при цьому не постраждали інші. Ті, хто бажає втручатися з метою перешкодити іншим досягти їх власних інтересів, не згодні з ціннісним судженням. Тому індивідуалістська етика, яка підкреслюється критерієм ефективності, не може бути застосована до усіх людей [2].

Економіка добробуту розглядає питання економічної ефективності у виробництві й обміні благ та рівності у розподілі доходів.

Одним з головних цілей урядової діяльності є зміна у розподілі доходу. Головною метою економіки добробуту є забезпечення схеми, у рамках якої можна давати оцінки програмам державних асигнувань.

Розподіл ресурсів серед благ та благ серед споживачів є Парето оптимальним або ефективним, якщо неможлива жодна реорганізація виробництва та споживання, за якою покращується стан одних індивідів без погіршення стану інших [1]. Будь-яка зміна, що підвищує добробут одних індивідів без зниження добробуту інших, покращує добробут суспільства в цілому.

При використанні Парето-критерію існує низка проблем. Часто при оцінці різних урядових політик виникає потреба у міжособистому порівнянні розподілів. Але, наприклад, якщо обидва розподіли x та y є Парето ефективними, неможливо використовувати критерій Парето для їх ранжування.

Таким чином, нас цікавлять за заданої множини ефективних розподілів можливі критерії вибору серед них.

Теорія загальної рівноваги визначає наукові основи політики в галузі економіки добробуту.

Якщо відобразити контрактну криву в обміні з простору виробництва благ в простір корисностей, то можна отримати криву можливих корисностей. Тобто, крива можливих корисностей показує різні комбінації корисностей, які отримують індивіди A і B , коли проста економіка знаходиться у рівновазі одночасно у виробництві та обміні.

Крива, яка є огинаючою до всіх кривих можливих корисностей в Парето оптимальних точках у виробництві та обміні, зветься основною кривою можливих корисностей (*grand utility-possibilities frontier*) [1].

Розглянемо критерії вибору серед ефективних розподілів.

1. Критерій рівності (Equality criteria)

За цим критерієм, розподіл, що відповідає рівним корисностям індивідів ($u_1 = u_2 = \dots = u_n$), є суспільним оптимумом.

2. Утилітарський критерій (Utilitarian criterion, Bentham, 1867)

За Бентамом, суспільство має максимізувати суму корисностей всіх членів суспільства (сукупну корисність) або сукупний добробут суспільства.

3. *Критерій Роулза (Rawls criterion, 1971)*

Роулз вважає, що головна ціль політичних інститутів – соціальна справедливість. Вчений робить припущення, що суспільство знаходиться у “початковій позиції”, коли кожен індивід має ціль, що сприяє володінню „початковими благами” [Nicholson]. Раціональні індивіди турбуються лише про власні інтереси та намагаються разом досягти принципу справедливості. Їх раціональний вибір - максимізувати добробут найменш забезпеченого індивіда (або групи індивідів), тобто вони використовують наступний критерій:

$$\min (U_1, U_2, \dots, U_n) \rightarrow \max .$$

Таким чином, за Роулзом, суспільний добробут залежить лише від добробуту найменш забезпеченого індивіда. Роулз припускає, що багато з ефективних розподілів можуть не бути суспільно бажаними й суспільство може обрати рівність навіть за значних витрат.

Зауважимо, що критерій Роулза підлягає критиці з боку економістів, які вважають, що мінімакський критерій дає оптимальний результат лише за дуже обмежених припущень, крім того означення суспільної справедливості суттєво залежить від типу суспільства. [Nicholson]

4) *Критерій Парето*

За критерієм Парето, будь-яка зміна, що покращує стан (збільшує добробут) одних індивідів без погіршення стану інших, покращує добробут суспільства в цілому.

Іншими словами за Парето критерієм, розподіл x є кращим за y або надається перевага розподілу x порівняно з y , якщо в точці x стан деяких індивідів покращується й стан інших індивідів не погіршується.

При застосуванні Парето критерію виникає низка проблем. Відбуваються дібати серед економістів стосовно розподілів ресурсів, що містять виграші для деяких груп індивідів та втрати для інших (наприклад між витратами на національну безпеку та на інші потреби). Іншою проблемою є дуже мала кількість розподілів, що задовольняють критерій.

Сучасні економісти вважають, що критерій Парето може рекомендувати тоді, коли є лише виграші і немає втрат або коли ті, хто виграв, можуть компенсувати втрати тим, хто втратив за транзакційних витрат, що не перевищують виграш [1].

5) *Компенсаційний критерій критерій Н. Калдора та Дж.Хікса (Kaldor-Hicks criterion, 1939)*

За критерієм Калдора-Хікса, добробут підвищується, якщо ті, хто виграють, оцінюють свої доходи вище збитків постраждалих, і якщо значення виграшу перевищує значення втрат. Цей критерій вимірює зміни добробуту в грошових одиницях і є спробою оцінити в грошових одиницях виграш тих індивідів, хто виграв, та компенсувати в грошах втрати тих індивідів, що втратили.

Критерій оснований на компенсаційному принципі: зміна політики уряду вважається покращенням ситуації, якщо ті індивіди, хто виграв, можуть потенційно повністю компенсувати втрати тим, хто втратив, та після цього ще залишатися у виграшу. При застосуванні цього критерію виникає наступна проблема: можлива така ситуація, що після зміни рух назад до початкової точки також підвищить суспільний добробут. Якщо криві можливих корисностей перетинаються, критерій дає невизначений результат .

5) *Критерій Ситовського (Scitovsky criterion – double Kaldor-Hicks test, 1941).*

За Ситовським, зміна політики уряду є покращенням, якщо задовольняє критерій Калдора-Хікса, і якщо після зміни рух назад в початкову позицію не задовольняє критерій Калдора-Хікса.

Таким чином, Ситовський пропонує подвійний критерій: 1) спочатку треба переконатися, що рух з першої точки до другої покращує стан за критерієм Калдора-Хікса, 2) потім слід переконатися, що рух назад з другої точки до першої не покращує стан згідно критерія Калдора-Хікса. Лише тоді, коли виконуються обидві умови, добробут суспільства підвищується.

При застосуванні критерію Ситовського відбувається намагання привести різноякісні корисності до єдиної грошової бази, в той час як гранична цінність тієї самої суми відрізняється для бідного та багатого

індивіда.

Таким чином, кожен з наведених критеріїв має свої недоліки, й вироблення критеріїв оцінки добробуту залишається актуальною задачею сучасного періоду.

Найбільш загальний підхід до аналізу суспільного добробуту може бути отриманий при використанні концепції функцій суспільного добробуту.

Функції добробуту дозволяють на кривій можливих корисностей визначити таку Парето-оптимальну точку у виробництві та обміні, що максимізує суспільний добробут.

На рис.1 на горизонтальній та вертикальній осях представлені корисності відповідно індивідів А і В, GG- крива можливих корисностей.

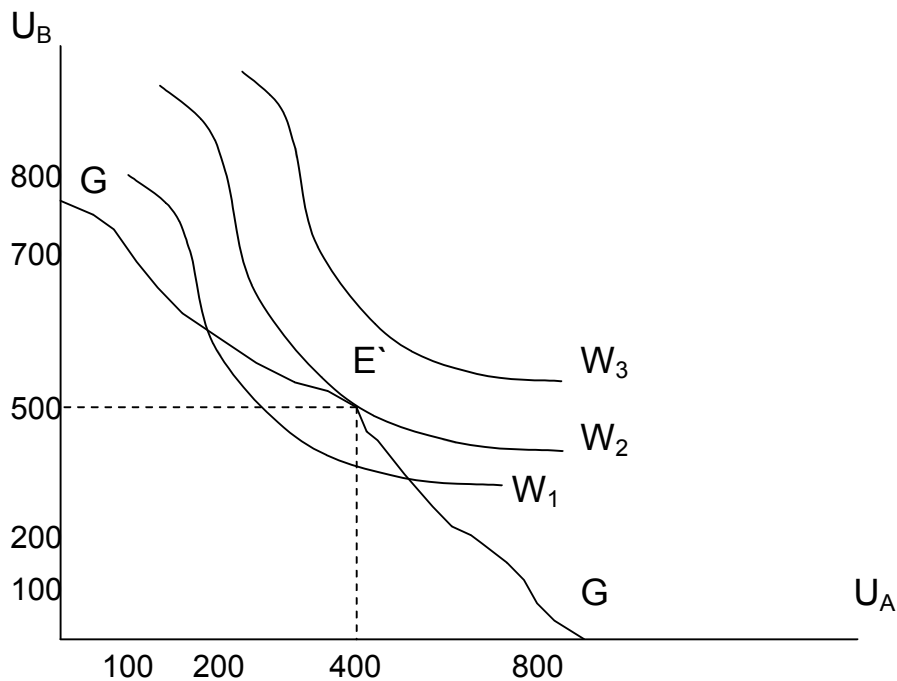

Рис.1 Функції добробуту

Суспільна функція добробуту $W(U_A, U_B)$ вимірює агреговану корисність індивідів (А і В), й може бути представлена за допомогою карти суспільних кривих байдужості. Суспільні криві байдужості забезпечують порівняння корисностей між індивідами.

Суспільні криві байдужості є L-подібними у випадку критерію рівності корисностей та паралельними прямими лініями (з нахилом -1) у випадку утилітаристського критерію.

Ціль суспільства- досягнути найвищої з можливих суспільних кривих байдужості за заданої кривої можливих корисностей.

На рис.1 точка E' є максимумом суспільного добробуту, де суспільство досягає найвищої суспільної кривої байдужості W_2 за заданої кривої можливих корисностей GG,

Певна політика може збільшити суспільний добробут, якщо вона підніме суспільство на вищу суспільну криву байдужості.

Висновки

1. Таким чином, для відповіді на запитання- як економічні вибори робляться урядом в суспільній сфері, є доцільним, по-перше, проаналізувати можливі критерії добробуту для вибору серед різних розподілів ресурсів, по-друге, проаналізувати загальні результати про природу правил щодо суспільних рішень та по-третє, розглянути моделі індивідуального голосування та репрезентативного уряду відповідно.
2. Часто при оцінці різних урядових політик, коли виникає потреба у міжособистому порівнянні розподілів, але неможливо використовувати критерій Парето для їх ранжування (якщо обидва розподіли є Парето ефективними), слід використовувати критерії добробуту (рівності, утилітарський, Роулза, компенсаційний або Ситовського) з урахуванням особливостей застосування кожного з них.

Література

1. Salvatore D. Microeconomics. – Harper Collins Publishers Inc., 1991.-643 p.
2. Hyman D. Public Finance. A Contemporary Application of Theory to Policy, Harcourt College Publishers, 2002, 700 p.
3. Nicholson W. Microeconomic Theory. Basic Principles and Extensions, The Dryden Press, 1998
4. *Нуреев Р.М.* Курс мікроекономіки. Норма, М., 2002.
5. Веймер Д., Вайнінг. Вналіз політики. Концепція і практика. Київ, Основи, 2000, 654с.
6. *Harvey S. Rosen*, “Public Finance”, 7th edition, McGraw-hill Irwin, 2005

CRITERIONS OF CHOICE AMONG EFFICIENT DISTRIBUTIONS UNDER GOVERNMENT POLICIES ESTIMATION

Candidate of Economic Sciences, L. Krasnikova

Analysis of how economic choices are made in social sphere and analysis of different welfare criterions for choosing among efficient distributions under government policies estimation.